

СЈЕЋАЊА

ДВА ДАТУМА

Ријеч је у овом тексту о дану када је одржан састанак ПК КПЈ за Црну Гору, Боку и Санџак, на коме је, на основу одлуке ЦК КПЈ, донесена одлука о почетку устанка у Црној Гори, и о датуму који се односи на почетак оружаних акција — устанка — на територији бившег среза даниловградског. Уважавајући сјећања и мишљења свих оних који се догађаја друкчије сјећају, желим изнијети на основу којих чињеница и рекапитулације збивања заснивам своје ставове.

Ја свуда стављам да је састанак ПК одржан 10. јула, а не 8. јула, како то неки тврде. Ово сам писао прије него што сам видио иједан докуменат о којима ћу касније говорити. Резоновао сам овако: Одлуку о устанку у Црној Гори пренио је Мјесном комитету КПЈ за Даниловград Јефто Шћепановић — Чајо 11. јула 1941. године негдје око 17. часова. ПК је одржао састанак 10. јула, а Шћепановићу је одлука могла бити саопштена тог истог дана или најкасније 11. јула прије подне. Он је врло брзо аутобусом (који је тада саобраћао бар два пута дневно на линији Подгорица — Данилорад — Никшић) могао, прво да закаже, а касније и сам дође на састанак. У противном се поставља питање: Зашто ПК од 8. до 11. јула није саопштио ту одлуку подручним комитетима, кад је било очигледно да треба брзо радити. Осим тога, директива за устанак је била веома кратка: Устанак отпочети што прије, али не прије недјеље (13. јула). Чим се ко припреми отпочиње с акцијама. Акције изводити на герилски начин, и то углавном ноћу. Покушати, ако се може, да се ноћу изводе акције, а дању ради на њивама. Прије напада позивати Италијане на предају: „*abbasso le armi*“, „*abbasso fucile*“ итд. Директиву је препричао на сличан начин и МК Цетиње у свом извјештају од јула 1941. године, који је послао Окружном комитету (Зборник докумената НОР-а, том III, књига 1, стр. 26).

Никаквог разлога нема, нити је могло бити, да се са оваквом директивом отеже три дана, пошто се, очигледно је, журило, јер су највеће припреме за почетак борби имали да обаве мјесни комитети, бирои хелија и хелије.

Батрић Јовановић је дошао до истих закључака (да је састанак одржан 10. јула) на основу свестраног консултовања великог броја људи, што је детаљно обрадио у својој књизи *Црна Гора у народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији* на стр. 75—77.

Покрајински комитет КПЈ за Црну Гору, Боку и Санџак у писму од 8. децембра 1941. године, које је упутио ЦК КПЈ, пише: „10. јула друг Вељко (псеудоним Милована Биласа) је пренио директиву ЦК, а 13. јула су већ отпочеле акције (Зборник докумената, том III, књига I, докуменат 117, стр. 272). Ово писмо је писано непуних пет мјесеци послје овог састанка, када је ПК у свом сједишту имао комплетну архиву, јер се до тада није селио, па је без сумње имао могућност да стави тачан датум. Писмо је, по свему изгледа, формулисао, или у најмању руку прегледао, Иван Милутиновић, познат као педантан и прецизан у сваком послу. Сигуран сам да је и ту морао захтијевати прецизност, а документи у архиви су то омогућавали.

Најзад, и самом сјећању људи послје пет мјесеци може се поклонити више повјерења него ономе од послје 10 и више година.

У реферату који је поднио Блажо Јовановић на Оснивачком конгресу КП Црне Горе на стр. 25 стоји: „ПК КПЈ за Црну гору, Боку и Санџак одржао је састанак 10. јула 1941. године у Пиперима, на којему је одлучено да се одмах отпочне са оружаном борбом“. Ван сваке је сумње да је приликом рада на овом реферату поклоњена максимална пажња да се у њему ствари изнесу што тачније и прецизније. Па и ако је то тада рађено и на основу сјећања, она су послје седам година била много свјежија него касније, кроз деценију и више.

Ово су једини извори на које сам ја наишао, али мислим да су довољно убједљиви да можемо узети као једино тачно да је састанак ПК одржан 10. јула 1941. године.

Други датум се односи на почетак оружаних акција у срезу даниловградском. Једни тврде да је то 13. јул, други да је 14, а неки, међу којима сам и ја, да је то 15. јул у 0.00 часова, односно уска граница између 14. и 15. јула. Ову своју тврдњу темљим на сјећању које ћу изнијети кроз рекапитулацију догађаја како сам их доживио.

На састанку МК Даниловград, који је одржан 11. јула послје подне у Грлићу, саопштено ми је да сам именован у новоформираном Окружном комитету за Подгорицу. Први састанак ОК заказан је за 12. јул прије подне у Подгорици. Одржали смо састанак и донијели закључке. Ноћу 12/13. јула преноћио сам у кући Јагоша Ускоковића у Старој вароши у Подгорици.

13. јула ујутро у Подгорици је ситуација била веома напета. Црнокошуљаци су тјерали људе са улица, а негдје у даљини чула се потмула тутњава и детонација граната и ручних бомби. Било нам је јасно да су негдје отпочеле акције, и донијели смо одлуку да се одмах склонимо у Љешкопоље. Тај дан смо остали у Љешкопољу, очекујући наређење ПК да отпочнемо с акцијама.

Испред ноћи, око 19 часова, дошли смо код цркве у близини Момишке гомиле (то је сада у склопу града, а онда је то било ван града) и ту је дошао Блажо Јовановић и дао нам наређење за акције.

Ја сам то вече, 13. јула, пошао из Момишића за МК Даниловград. До мрака сам стигао на Марезу. Продужио сам поред Даљма и стигао у Ново Село. Ту сам свратио код мог тетка Јована Радеча да нешто вечерам, јер читав дан нијесмо јели. Одатле сам кренуо за Међицу, под Коравцем, гдје је било сједиште Мјесног комитета. Имао сам муку са мојим тетком, пошто је већ знао да је устанак почео, па није хтио никако да ме пусти да идем сам, већ је хтио да ме прати. Против моје воље пратио ме је до села Беговина. Ту сам категорички тражио да се врати. „Због чега да се мучиш, нема никакве потребе“, рекао сам му. Он је стално понављао: „Убиће те неко, ово је тешко вријеме“. Олакнуло ми је кад се вратио, а он је пошао веома забринут за мене.

То вече сам пренио наређења за акције секретару Мјесног комитета за Даниловград Блажу Мраковићу. У срезу даниловградском све је било припремљено за почетак акција. Преко дана 14. јула дијељено је оружје из складишта и вршене су посљедње припреме, да би слиједеће ноћи могле отпочети акције. Ја сам тај дан, 14. јул, провео у Загарчу, гдје је било окупљено сво одрасло људство. Ми смо говорили о устанку и потреби борбе, а истовремено смо припремали једну групу која је следеће ноћи требало да иде у прву акцију.

Напад је почео на непријатеља у Спужу тачно у поноћ те ноћи, тј. 15. јула у 0.00 часова.

Димитрије Брајушкович се сјећа да је у његовој групи дискутовано о томе како постоји могућност да буду откривени приликом поласка на задатак од људи који се буду враћали касно са пазара из Подгорице. Пазарни дан у Подгорици био је понедељак, а то је ове, 1941. године, било 14. јула. Из тога произлази да су акције у срезу даниловградском почеле ноћу 14/15. јула, односно на почетку 15. јула.

Најзад је пронађен и један италијански докуменат који директно говори о почетку оружаних акција у срезу даниловградском. То је извјештај команде краљевских карабињера 14. армијског корпуса од 16. јула 1941. о догађајима у Црној Гори од 13. до 16. јула 1941. године.

У извјештају нема ништа под 13. и 14. јулом о акцијама у срезу даниловградском. Под 15. јулом прво се говори о борби код „мјеста Вукмировићи“. У ствари, ради се о познатој борби на Кошћелама, која се заиста одиграла тог дана. О стању у срезу даниловградском стоји сљедеће: „Од гарнизона Даниловград примљен је извјештај да се јаке банде, наоружане митраљезима, налазе дуж пута Даниловград — Подгорица, да су тутне и телефонске везе прекинуте, да су три камиона с муницијом и животним намирницама која су била упућена у Подгорицу, нападнута код раскрснице источно од Спужа и да су нестали и пратња и официри“ (*Зборник докумената*, том XIII, књ. 1, док. 53, стр. 150). Према објашњењу у *Зборнику*, ово је снимак преписа документа, извршен 19. јула 1941. у Врховној команди као „променија за Дучеа“.

Види се да је извјештај послат 15. јула из Даниловграда путем радио-станице, јер су телефонске везе биле покидане, како се наводи у извјештају, а ми то и иначе знамо. Извјештај је послат послје подне, јер говори о акцији под Стологлавом, која је била око 11 сати тога дана. О нападу на Спуж, Острог и Гвоздени мост не говори ништа, јер о тим акцијама још нијесу поуздано ништа знали због тога што смо ми били покидали све телефонске везе и онемогућили контактирање помоћу курира.

У извјештају су се поткрале и двије грешке. Каже се да су три камиона „нападнута код раскрснице источно од Спужа“. Источно од Спужа није постојала никаква раскрсница, нити сада постоји, као ни пут Даниловград — Подгорица. Ради се о раскрсници под Стологлавом, која се налази јужно, чак мало југозападно, од Спужа. О тој акцији ја сам говорио у мом чланку. Даље се каже да су камиони били упућени у Подгорицу. Међутим, камиони су упућени из Подгорице за Даниловград, да би понијели муницију јединици која је у њему била блокирана. Уосталом, од Даниловграда до Стологлава није се могло проћи, јер је на главној цести вођена борба у рејону Гвозденог моста, а заобилазна комуникација испод Мартинића води преко Спужа у коме су вођене борбе. Тако се под Стологлав цестом од Даниловграда није никако могло доћи.

Напомена (фуснота) број 10 на стр. 150 у *Зборнику*, том XIII, није вјерно објаснила оно што се у стварности десило. Међутим, све ово нема значаја за нашу тврдњу која се поткрепљује и овим извјештајем, тј. да су акције у срезу даниловградском почеле ноћу 14/15. јула у поноћ, тј. на почетку 15. јула.

Бошко Буриковић